

УДК 340.12

DOI <https://doi.org/10.32837/apdp.v0i90.3221>*Д. В. Торгонський*

СВІТОВИЙ ПРАВОВИЙ ПОРЯДОК: COVID-19 ЯК МУЛЬТИПЛІКАТОР ВИКЛИКІВ І ЗАГРОЗ

Сучасний правовий порядок являє собою складне, багатогранне явище, яке «дзеркально» відбиває правову структуру суспільства, поєднує у собі різноманітні складові, що відображають всю картину правового впорядкування суспільної життєдіяльності [3, с. 157].

У сьогоднішніх реаліях світовий правовий порядок перебуває під постійними викликами і загрозами – незважаючи на значні зусилля прогресивної спільноти, наявність певних механізмів регулювання відносин на міжнародній арені та всередині країн, світовий соціум не зміг побороти проблеми нерівноправ'я, зупинити перманентне виникнення військових конфліктів, ефективно розв'язати демографічні, економічні, екологічні та інші світові проблеми чи хоча б встановити реально дієві механізми ефективного реагування на них.

Сучасні тенденції розвитку людства мусять корелюватися з глобалізаційними процесами: виникає все зростаюча залежність сучасних держав у правовій, політичній, економічній та інших сферах. Поглиблення економічного, соціального, культурного та наукового обміну стає необхідною передумовою успішності сучасної держави. Дедалі більше людей розуміє, що проблеми світового масштабу неможливо розв'язати самостійно – розв'язання деяких можливе лише за умови обмеження власних інтересів на користь усіх. Тож роль держав, міжурядових і неурядових організацій, транснаціональних корпорацій та інших акторів на міжнародній арені зазнає суттєвих змін, взаємодії держав і народів на всіх рівнях приречені на орієнтацію на універсальні системи цінностей, принципів, системи врегулювання відносин та конфліктів.

Особливого драматизму ці процеси набули на фоні пандемії COVID-19, яка «спричинила потужний струс усіх важливих для людства сфер – глобалізації і націоналізації, конкуренції і кооперації, економіки і політики, медицини і освіти, блискавично змінивши усталені диспозиції, поставивши всю земну цивілізацію у стан лавиноподібного звільнення від накопиченої за минулі десятиліття ентропії, гранично загостривши відчуття непередбачуваності пов'язаних зі зростаючою нестійкістю як окремих складових світової системи, так і її як цілого, ризиків глобальної і локальної флуктуації» [4, с. 7].

Пандемія COVID-19 нанесла значну шкоду світовим демократичним процесам – розриваючи електоральні цикли та підважуючи в слабких демократіях політичні права та свободи громадян, інтоксикуює вразливі суспільства посиленням симптомів націоналізму, євроскептицизму та антиглобалізму.

Постановка в порядку денному на перше місце боротьби з пандемією дало можливість схильним до авторитаризму лідерам монополізувати політичний дискурс,

приглушити голоси критиків режиму та прийняти законодавчі ініціативи, що на невизначений час обмежують права та свободи громадян.

Мотивуючи свої дії необхідними для подолання пандемії, оперуючи ЗМІ та введенням в оману електорату, такі лідери отримали потужний механізм реалізації своїх амбіцій, що часто завдає додаткової шкоди за наявних загроз – відхилення від курсу демократичного розвитку, неправомірне порушення прав і свобод громадян, монополізація влади і направлення своїх зусиль на подолання опозиційних рухів замість необхідних кроків для подолання спільного ворога ставить під загрозу правовий порядок та може призвести до регресу у його досягненнях.

Прикладом є введення в Угорщині надзвичайного стану на невизначений термін. Така міра не є необхідною і вчинена заради отримання надзвичайних повноважень, що дозволяють владі країни вчиняти будь-які дії, навіть якщо вони не стосуються подолання пандемії. З часом COVID-19 буде зупинено, а ось устрою країни може бути нанесена значна шкода.

Іншим проявом користування ситуацією є відмова від введення надзвичайного стану у Польщі не заради підтримки демократичного устрою, а для забезпечення проведення президентських виборів за сприятливих умов для чинного президента.

Окрім внутрішніх конфліктів, у країнах пандемія COVID-19 значно вплинула на протистояння на міжнародній арені. Незважаючи на закриття кордонів, між політиками відбувається спалах процесів, спрямованих на взаємодії між країнами для подолання пандемії. Не всі суб'єкти міжнародних відносин використовують це для подолання загрозової епідеміологічної ситуації та підтримки одна одної. COVID-19 вніс значні зміни до існуючих взаємовідносин і дозволив віднести існуючі до нього проблеми на другий план, чим скористались недобросовісні учасники – під час пандемії, прикриваючись загрозою вірусу, вони намагаються посилити свої позиції на міжнародній арені та спірні моменти вирішити на свою користь.

Так, Росія намагається використати особливу вразливість в країнах Європейського союзу до COVID-19. Спад виробництва, колапс бізнесу та втрата через карантин робочих місць дозволяє посилити свій вплив та знизити антиросійські настрої. Тактична майстерність Росії та швидкість дій у справі надання допомоги Італії вказує на те, що Російська Федерація продовжуватиме здійснювати подібні точкові кроки для послаблення проєвропейської позиції середземноморських держав, намагаючись вибудувати коло держав, які активніше лобюватимуть зняття санкційного режиму ЄС проти РФ.

У таких умовах світовий правовий порядок – структура правового буття світового соціуму, що складається з багатогранної конструкції поєднання правових проявів на всіх рівнях, взаємодії спільного і суперечності відмінного – стає надзвичайно вразливим. Він відображає правову дійсність і ефективність права на даному етапі розвитку людства в русі і динаміці. Незважаючи на значний прогрес демократичних трансформаційних процесів у міжнародному праві та позитивних змінах всередині країн після Другої світової війни, існуючі загрози знижують реальну ефективність правового порядку і часто встановлені на папері норми не відповідають правовій реальності.

Світовий правовий порядок є частиною загального світопорядку, який є системою організації відносин між людьми в процесі розвитку світових політичних, економічних, соціальних, культурних та правових процесів і віддзеркалює рівень розвитку людства, реальну структуру по взаємодії між людьми на всіх рівнях і у всіх проявах при існуючих проблемах та небезпеках та являється результатом синергетичної взаємодії всіх проявів життя соціуму. В такій структурі складно визначити важливі чи другорядні сфери, оскільки вони всі пов'язані між собою. Зв'язок між одними є майже не помітним, тоді як інші не можуть існувати без тісної взаємодії. Наприклад, вплив релігії на сучасну медицину є незначним, проте у сфері культури, у тому числі і правової релігія є потужним фактором, з яким необхідно рахуватися.

Правовий порядок у структурі світу зображає тісні зв'язки з усіма іншими сферами шляхом регламентації процесів, які між ними відбуваються. Його завдання полягає в створенні правового клімату, який буде підтримувати ефективні взаємодії людей у всіх сферах, чітко і доцільно відповідати на виникаючі небезпеки, здійснювати трансформацію відносин в залежності від викликів буття і спроможностей людства. У загальному світопорядку правовий порядок стверджується у взаємодії з іншими сферами життєдіяльності соціуму. Саме ці взаємозв'язки і потребують культивування і розвитку.

Важливим аспектом ствердження світового правового порядку є його взаємодія з політикою, що охоплює процеси формування і діяльності міжнародних суб'єктів (організації, країни), зовнішні відносини між учасниками та внутрішні процеси кожного з них. Світовий правовий порядок має задавати сучасні параметри і практики стримувань деструктивних політик, чи хоча б мінімізації їх негативних проявів. Такий імператив посилюється ще й тому, що у наш час саме із політичної сфери розійшлися інтенції, які призвели до загрозливих струсів у всій системі світового порядку.

На жаль, у сучасних умовах на глобальному рівні виявила себе дуже загрозлива для світового правового порядку тенденція зосередження держав на внутрішньому, національному порядку денному.

В умовах пандемії зведено до історичного мінімуму переміщення людей між країнами, що призвело до фрагментованості, і певної аморфності світового правового порядку. І навіть збройні конфлікти у різних частинах світу відходять на другий план на тлі нового загострення протистояння між великими державами, яке повертає світ у стан нової холодної війни.

Світ зіштовхнувся не тільки з пандемією, яка потребує надзвичайних заходів та мобілізації ресурсів, але й з новим витком геополітичних змагань у супроводі «інфодемії» пропаганди та дезінформації. Зокрема ЄС, за словами Високого представника Жозепа Борреля, знаходиться в центрі «битви нарративів», де Китай та Росія пропонують свою «антиліберальну» альтернативу.

Світовий правовий порядок знаходиться у прямій залежності від стану світової економіки. Реальна дія права забезпечується складним апаратом на міжнародній арені та всередині кожного її учасника. Пандемія COVID-19 нанесла величезну шкоду промисловості, бізнесу. Велика кількість платників податків залишились

без можливості працювати і тепер самі потребують допомоги. Через обмеження бюджету країн не отримують величезні маси коштів. В хід запуснені всі резерви, але вони не безмежні і не панацея при існуючій реальній ситуації. Неefективність, бездумність та бажання наживи вганяє світову економіку в ще більшу прірву з часів Великої депресії.

Слабкі економіки в певних країнах і в кращі часи не могли швидко, точно і ефективно справлятися з виникаючими проблемами. Сьогодні все стало набагато гірше. Обмеження нерозвиненої економіки не дають оперативно зупинити вірус. Лише об'єднання всіх учасників світового соціуму дозволить достатньо профінансувати найбільш постраждалі сектори, ведення обмежувальних заходів підкріпити реальної допомогою. Обмеження не повинні руйнувати правовий порядок, а бути зваженими, доцільними.

Серйозні небезпеки можуть виникнути і тому, що в умовах виявленої вразливості суспільств щодо поширення епідемій, організації екстремістського чи терористичного спрямування будуть намагатися використати біологічну зброю для досягнення своїх цілей. Це вимагає організації міждержавної співпраці і вироблення дієвих механізмів протидії таким загрозам. З іншого боку, у цей період посилилася горизонтальна природа правового порядку як устрою відносин між країнами, корпораціями, громадянами[4, с.13].

Хоча COVID-19 змусив винести на другий план міжнародні військові конфлікти, вони є і не стали від цього меншою загрозою. Навпаки, під час пандемії вони стають ще небезпечнішими. Незважаючи на спільну реальну загрозу певні суб'єкти пестують свої злочинні амбіції і не бажають припиняти вирішувати питання за допомогою зброї – неважливо реально використовуючи її чи лише лякаючи своїх опонентів, нехтуючи життям та здоров'ям своїх військовослужбовців. Такі дії мають руйнівний вплив для правового порядку і часто у регіонах військових конфліктів він не витримує викликів – настає анархія, беззаконня, нехтування банальними правами і свободами людей з єдиною метою – просто вижити.

Історики підраховали, що за останні 5,5 тисячі років на Землі відбулося 15,5 тисячі війн і воєнних конфліктів (в середньому 3 війни на рік). За 15 років, з кінця XIX століття до Першої світової війни, було зареєстровано 36 війн і воєнних конфліктів (в середньому 2,4 на рік). За 21 рік між двома світовими війнами сталося 80 війн (4 на рік). З 1945 по 1990 рік відбулося 300 війн (в середньому 7-8 на рік). А за останні 10 років XX століття відбулося близько 100 війн і воєнних конфліктів (10 на рік) [1, с. 52].

Статистика показує, що незважаючи на прогрес, розвиток міжнародного права і співпраці коефіцієнт військових конфліктів за останнє десятиліття вищий ніж будь-коли. Передова світова спільнота постійно намагається знайти ефективний механізм запобігання цьому, але неоднозначність дій деяких учасників міжнародної арени призводить до виникнення нових і підтримку старих.

Процес глобалізації створює безпрецедентні виклики у сфері безпеки, за своєю суттю він кардинально змінює всю світову ситуацію. Локальні війни і воєнні конфлікти сучасності спричиняються двома різними тенденціями – «зіткненням цивілізацій» і боротьбою за природні ресурси [2, с. 408].

Більшість війн чи військових конфліктів відбувається через боротьбу за ресурси. Прикладів безліч: Афганістан, Іран, Сирія, Чечня, Сербія, Лівія, Грузія стали театрами бойових дій за волею «сильних цього світу» з переділу ресурсів. Водночас часто одна зі сторін може навіть не отримати вигоди, а лише не дати отримати її іншій. Війна нанесла величезну шкоду територіям, населенню і економіці. Під час ведення бойових дій складно говорити про підтримку правопорядку, а після закінчення конфлікту він ще довго не потрапить в список першочергових задач.

Прикладом зіткнення цивілізацій є військовий конфлікт на сході України, який триває вже понад сім років. Після направлення України на курс зближення з Європою і подальший вступ ЄС, Росія вирішила всіма засобами запобігти збільшення впливу конкурентів з ЄС і виходу України з під свого впливу. Цинічно захопивши Крим, відчуючи безкарність, фальсифікуючи дані та спотворюючи дійсність сусіди-агресори вчинили спробу приєднати ще Донецьку та Луганську області. За допомогою прихованого фінансування і військової допомоги Росія намагалась виставити перехід цих областей як волевиявлення населення, за чим приховане банальне захоплення. За роки конфлікту економіка обох країн понесла величезні непотрібні збитки, вбито велика кількість військовослужбовців та мирного населення, економіка території де велись бої лежить в руїнах. Вся світова спільнота пильно спостерігає і намагається вплинути на закінчення конфлікту. Як би Росія не намагалась приховувати свої злочинні дії – всім зрозуміло хто ініціатор конфлікту і по чий вині він досі продовжується. Саме на цьому конфлікті видно неефективність існуючого механізму залагодження міжнародних конфліктів, що направляє на пошуки нових засобів, без яких світовий правовий порядок буде постійно знаходитись під загрозою.

Отже, у сучасних реаліях світовий правовий порядок перебуває під постійними викликами і загрозами – незважаючи на значні зусилля прогресивної спільноти, наявність певних механізмів регулювання відносин на міжнародній арені та всередині країн, світовий соціум не зміг побороти проблеми нерівноправ'я, зупинити перманентне виникнення військових конфліктів, ефективно розв'язати демографічні, економічні, екологічні та інші світові проблеми чи хоча б встановити реально дієві механізми ефективного реагування на них. Особливого драматизму ці процеси набули на фоні пандемії COVID-19.

Важливим ресурсом утвердження і розвитку світового правового порядку є людський капітал, «міжнародна дипломатія» мільйонів людей, яка у сучасних умовах також піддається новим викликам, але й отримує нові імпульси і виявляє себе в нових формах. Загрозливе загострення сучасних економічних, екологічних та епідеміологічних загроз має активізувати процеси по контролю зв'язку діяльності людства з природою, боротьби з катастрофами техногенного і природного характеру. Формування світового правового порядку сьогодні, як ніколи, залежить від усвідомлення людськими спільнотами, державами, політичними лідерами взаємопов'язаності сучасного світу, складності і актуальності посталих перед людством викликів, і пошуку ефективних шляхів вирішення нагальних проблем.

Література

1. Бодрук О.С. Структури воєнної безпеки: національний та міжнародний аспекти : монографія. Київ : НППМБ, 2001. 300 с.
2. Грани глобализации, трудные вопросы современного мира / под ред. А.Б. Вебера. Москва : Альпина Паблишер, 2003. 592 с.
3. Оборотов Ю.Н. Традиции и новации в правовом развитии. О.: Юридична література, 2001. 379 с.
4. Крижановський А.Ф. COVID-19, право і правовий порядок: метаморфози епохи пандемії. *Юридичний вісник*. 2020. № 2. С. 7–16.

Анотація

Торгонський Д. В. Світовий правовий порядок: COVID-19 як мультиплікатор викликів і загроз. – Стаття.

У сучасних реаліях світовий правовий порядок перебуває під постійними викликами і загрозами – незважаючи на значні зусилля прогресивної спільноти, наявність певних механізмів регулювання відносин на міжнародній арені та всередині країн, світовий соціум не зміг побороти проблеми нерівноправ'я, зупинити перманентне виникнення військових конфліктів, ефективно вирішити демографічні, економічні, екологічні та інші світові проблеми чи хоча б встановити реально діючі механізми ефективного реагування на них.

Замість об'єднання та зосередження на спільних проблемах кожна країна намагається відстояти свої інтереси (чи в крайньому випадку країн-сусідів), отримати переваги над іншими.

Особливого драматизму ці процеси набули на фоні пандемії COVID-19.

У таких умовах світовий правовий порядок – структура правового буття світового соціуму, що складається з багатогранної конструкції поєднання правових проявів на всіх рівнях, взаємодії спільного і суперечності відмінного, стає надзвичайно вразливим.

Світовий правовий порядок є частиною загального світопорядку, який є системою організації відносин між людьми в процесі розвитку світових політичних, економічних, соціальних, культурних та правових процесів і віддзеркалює рівень розвитку людства, реальну структуру по взаємодії між людьми на всіх рівнях і у всіх проявах при існуючих проблемах та небезпеках та являється результатом синергетичної взаємодії всіх проявів життя соціуму. В такій структурі складно визначити важливі чи другорядні сфери, оскільки вони всі пов'язані між собою. Зв'язок між одними є майже непомітним, тоді як інші не можуть існувати без тісної взаємодії. Проблеми однієї сфери завжди матимуть вплив на всі інші.

Важливим ресурсом утвердження і розвитку світового правового порядку є людський капітал, «міжнародна дипломатія» мільйонів людей, яка в сучасних умовах також піддається новим викликам, але й отримує нові імпульси і виявляє себе в нових формах.

Загрозливе загострення сучасних екологічних загроз має активізувати процеси з контролю зв'язку діяльності людства з природою, боротьби з катастрофами техногенного і природного характеру. Формування світового правового порядку сьогодні, як ніколи, залежить від усвідомлення людськими спільнотами, державами, політичними лідерами взаємопов'язаності сучасного світу, складності і актуальності посталих перед людством викликів, і пошуку ефективних шляхів розв'язання нагальних проблем.

Ключові слова: світовий правовий порядок, COVID-19, пандемія, правова реальність, виклики, загрози.

Summary

Torgonskyi D. V. World legal order: COVID-19 as a multiplier of challenges and threats. – Article.

In modern realities, the world legal order is under constant challenges and threats – despite the significant efforts of the progressive community, the existence of certain mechanisms for regulating relations in the international arena and within countries, the world society has failed to overcome inequality, stop permanent conflicts, effectively to solve demographic, economic, ecological and other world problems or at least to establish real mechanisms of effective response to them.

Instead of uniting and focusing on common problems, each country tries to defend its interests (or at least neighboring countries), to gain an advantage over others.

These processes became especially dramatic against the background of the COVID-19 pandemic.

In such conditions, the world legal order – the structure of the legal existence of world society, consisting of a multifaceted structure of the combination of legal manifestations at all levels, the interaction of common and contradictions of different, becomes extremely vulnerable.

The world legal order is part of the general world order, which is a system of relations between people in the development of world political, economic, social, cultural and legal processes and reflects the level of human development, the real structure of interaction between people at all levels and in all manifestations. problems and dangers and is the result of synergistic interaction of all manifestations of society. In such a structure, it is difficult to identify important or secondary areas, because they are all interconnected. The connection between some is almost imperceptible, while others cannot exist without close interaction. Problems in one area will always affect all others.

An important resource for the establishment and development of the world legal order is human capital, the “international diplomacy” of millions of people, which in modern conditions is also exposed to new challenges, but also receives new impulses and manifests itself in new forms.

The threatening exacerbation of modern environmental threats should intensify the processes of controlling the connection of human activities with nature, the fight against man-made and natural disasters. The formation of the world legal order today, more than ever, depends on the awareness of human communities, states, political leaders of the interconnectedness of the modern world, the complexity and urgency of the challenges facing humanity, and finding effective ways to solve urgent problems.

Key words: world legal order, COVID-19, pandemic, legal reality, challenges, threats.